

CSEEA POLICY BRIEF

02 Martie 2011

Dilemele noii politici externe ucrainene

Angela Gramada

La începutul anului 2010 Ucraina și-a ales un nou președinte și o nouă guvernare care a înlocuit nu doar culoarea puterii de la Kiev, dar și-a propus să schimbe o serie de paradigme și să orienteze noua politică externă spre alți vectori geopolitici. Deși alegerea a fost făcută în direcția Kremlinului, președintele în exercițiu al Ucrainei, Victor Ianukovici, recunoaște într-un interviu acordat pentru publicația franceză "Le Figaro" că există verigi slabe în relația dintre Ucraina și Federația Rusă, care pun în pericol noul parteneriat ruso-ucrainean, iar statul la conducerea cărui se află oscilează între Est și Vest. Astfel, devine clar faptul că noua administrație de la Kiev întâmpină dileme în ceea ce privește alegerea priorităților de politică externă, fiind în imposibilitatea de a-și crea un algoritm propriu de raționalizare a obiectivelor sale diplomatice.

În luna ianuarie 2011, se împlinesc un an de la alegerile prezidențiale, iar Ucraina încă mai oscilează între diferite obiective de politică externă, fiind suspendată între doi vectori: Est sau Vest. Această dilemă a devenit o caracteristică care încă mai unește toate cele șase state incluse în Parteneriatul Estic al Uniunii Europene, nefiind o trăsătură de bază doar pentru unele țări din Asia Centrală, care altădată au fost membre ale Uniunii Sovietice și pentru care intrarea forțată în URSS a însemnat unica lor șansă de a evolua de la sisteme arhaice de guvernare spre unele noi, mai progresiste, care, cel puțin la nivel declarativ, erau democratice.

Explicația unui asemenea antagonism în alegerea vectorilor de politică externă, dar și al obiectivelor de dezvoltare ale fostelor state ex-sovietice este simplă: vecinătatea cu state mult mai dezvoltate crește dorința de a evolua, iar moștenirea istorică a unor tradiții politice și culturale comune joacă rolul de catalizator

pentru asemenea procese. Astfel, state precum Țările Baltice, care deja sunt membre ale Uniunii Europene, sau Ucraina, Moldova, Georgia și chiar Belarusia au recunoscut că își doresc un viitor european, care nu impune dezvoltarea societății prin forță coercitivă, ci prin beneficiile economice și sociale pe care le poate oferi apartenența la UE, iar state precum cele din Asia Centrală, excepție făcând aici Armenia și Azerbaidjan (incluse în același Parteneriat Estic, dar cu un viitor european incert, mai ales din cauza locației geografice), vor accepta Federația Rusă în calitate de model pentru dezvoltarea propriilor democrații. Atitudinea diferită față de propriile politici interne, dar și scindarea în două categorii a acestor actori statali, relativ noi prin prezența lor pe scena politicii mondiale, este probată prin studii importante făcute de sociologii ruși, care confirmă ideea că liderii de la Kremlin întâmpină dificultăți în captarea atenției politice a guvernanților statelor ex-sovietice prin oferirea unor facilități de ordin energetic, economic

sau poziționare avantajoasă în cadrul unor organisme internaționale regionale precum sunt Comunitatea Statelor Independente sau Organizația Tratatului pentru Securitate Colectivă.

Acest trend geopolitic a fost confirmat de către conducătorul grupului de cercetare „Circone” din Rusia, Igor Zadorin, într-un interviu acordat în anul 2009, revistei „Expert”. Cercetătorul rus declarase pentru publicația rusă că statele ex-sovietice s-au împărțit în câteva categorii, iar cauza acestei diferențieri ar trebui să fie căutată în moștenirea istorică și culturală a acestor popoare¹. După opinia lui Zadorin, statele din Asia Centrală, care în mod normal ar fi trebuit să se distanțeze de trecutul sovietic nu o fac dintr-un motiv simplu și anume acela că sovietizarea le-a adus un alt nivel de trai, unul mai bun de cât cel pe care îl aveau până în acel moment. Iată de ce ele nici nu se preocupă să își schimbe sistemul instituțional sau regimul politic, care nu este altceva decât o reflectare a celui sovietic. Nu există o motivație din interiorul acestor state, capabilă să condiționeze schimbări instituționale și reforme, iar faptul că acestea au fost incluse imediat după destrămarea Uniunii Sovietice în forme de cooperare regionale, apărute la inițiativa Kremlinului a condus la menținerea aceluiași tip de dezvoltare socială și economică pentru o perioadă lungă de timp.

Moscova nu a greșit atunci când a decis crearea imediată a unor forumuri internaționale cu ajutorul cărora ar fi reușit să își mențină influența politică asupra republicilor ex-sovietice. Calitatea acestor instrumente, însă, este una inferioară celor propuse de Occident. Astfel, integrarea în structuri europene sau euro-atlantice a fost preferată unor procese deja tradiționale euro-asiatice pe care liderii de la Kremlin încă le mai promovează, fără a crede, însă, în succesul acestora.

Deși nu este primul stat care s-a împotrivit politicii de la Moscova, Ucraina va rămâne mereu veriga de bază a planului de refacere a influenței ruse într-un spațiu pierdut în urmă cu douăzeci de ani de către Kremlin. Pierderea Kievului este inacceptabilă pentru orice forță politică care se va afla la guvernare în Federația Rusă. Este un stat mult prea important pentru a lăsa să se dezvolte aici democrația cu ajutor extern occidental, european de preferință, pentru că o eventuală reușită a acestui proces ar putea să stârnească și interesul celorlalte state ex-sovietice pentru neimplicarea rusă în treburile interne, dar și independența politică.

Conducere nouă – documente de politică externă noi

Actuala conducere de la Kiev susține că în ultimii cinci ani politica externă a Ucrainei a suferit eșec în toate direcțiile de acțiune. În asemenea condiții, în care Ucraina s-ar fi conformat unor obiective de politică externă care nu răspundeau necesităților sale, ci unor interese geopolitice crescânde în regiune ale unor

actori precum Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii, principiile politicii externe ucrainene s-au transformat în extensii ale intereselor naționale ai altor jucători ai scenei politicii mondiale, punând astfel în pericol suveranitatea și independența statului. Situația este, oarecum, paradoxală și asta deoarece în anul 2008, când avea loc Summit-ul NATO de la București, poziția liderilor ucraineni era cu totul alta. Integrarea într-o structură euro-atlantică militară, precum este NATO, era legată de garanția menținerii aceleiași integrități și suveranități. O analiză eficientă a strategiei actuale a Ucrainei în domeniul afacerilor externe scoate la iveală faptul că interesele naționale ale Kievului se dizolvă și în continuare în multitudinea de jocuri politice regionale în care a fost inclus cu sau fără exprimarea unei voințe prealabile. Abolirea calității de “extensie” poate să fie realizată doar de ambiția politică a actualului șef de stat, cumulată cu cea a susținătorilor, fără a anula, însă, pluralismul politic, exprimat prin recomandări ale opoziției. La împlinirea unui an de la schimbarea guvernării, principiile politicii externe a Ucrainei încă nu au fost definite, și deci nu pot trece la etapa următoare de dezvoltare.

Teoriile de destrămare a Ucrainei au devenit un subiect central al discursurilor geopolitice, atât în afara statului, cât și în interiorul acestuia. Probabilitatea demarării unui asemenea proces era alimentată mai ales din interiorul țării, unde politicienii nu ajungeau la un consens în ceea ce privește modalitatea de dezvoltare economică și socială a statului. Lupta dură dintre guvernare și opoziție devenise o uzanță pentru viața politică de la Kiev, deviind atenția publicului de la necesitatea găsirii unor soluții optime pentru rezolvarea problemelor cu adevărat importante pentru societatea civilă. Situația creată nu era una propice nici pentru poziționarea Ucrainei în cadrul sistemului internațional de relații internaționale. Politica internă și externă a acestui stat ar trebui să fie mult mai pretențioasă, astfel încât să contribuie în timp la transformarea treptată a acestuia într-un actor respectat și credibil în fața partenerilor săi. Schimbarea direcției de acțiune în acest domeniu al vieții politice de care depinde atât de mult și securitatea statului necesită o abordare diferită – una care să nu periclitize relația cu statele vecine – sunt de părere susținătorii lui Victor Ianukovici, gata oricând să renunțe chiar și la avansarea relației de colaborare cu NATO, dacă acest lucru este în detrimentul interesului național al Ucrainei și dacă există susținerea cetățenilor, pe care nu vor ezita să-i consulte în procesul de luare a unei decizii atât de importante pentru viitorul țării. Cu toate acestea, șeful statului ucrainean este ferm convins că integrarea în Alianța Nord-Atlantică nu mai este utilă cetățenilor, catalogând drept ireală reușita unui asemenea demers. Potrivit liderului de la Kiev, viitorul procesului de integrare a Ucrainei în NATO este unul incert și asta deoarece voința politică a populației a suferit schimbări majore între timp și nu mai consideră drept o prioritate de politică externă aderarea propriei țări la o structură militară. Cu toate acestea, liderii

¹ *Privire post-sovietică în trecut*, interviu acordat de către Igor Zadorin, conducătorul grupului de cercetare “Circone” din Federația Rusă pentru revista Expert, 16 octombrie 2009 - <http://smi2.ru/Peterburgpress/c224760/newspreview2/?ad=13015&bl=4321&ct=newspreview2>

ucraineni încearcă să explice în ce constă unicitatea fenomenului prin care trece statul la conducerea căruia se află: “NATO catalogează drept fără precedent situația în care un stat își îndeplinește Programul național anual pentru a pregăti integrarea în Alianța Nord-Atlantică fără a se integra în Alianță”².

Dacă nu va fi luată în considerație voința poporului, iar demersurile pentru integrarea în Alianța Nord-Atlantică a Ucrainei vor avea continuitate, există posibilitatea ca eficiența politicii externe de stat să fie pusă sub semnul întrebării, sunt de părere decidenții politici ucraineni, iar aici nu trebuie să uităm că diferența la alegerile prezidențiale de la începutul anului 2010 a fost făcută inclusiv de promisiunea unui echilibru în afacerile externe ale statului.

Obligativitatea consultării voinței poporului în privința aderării la structura militară nord-atlantică reiese și din hotărârea instanței de judecată din iulie 2009 prin care fostul președinte al Ucrainei, Victor Iușcenko, era obligat să semneze un decret pentru organizarea unui referendum național în această problemă. Fostul șef de stat era acuzat de inacțiune politică în ceea ce privește consultarea poporului cu privire la integrarea în NATO, în condițiile existenței tuturor documentelor necesare demarării unui asemenea proces încă din anul 2006. Victor Medveciuk, președintele Consiliului Centrului Ucrainean de Inițiative și Expertize Juridice „Statul de drept”, l-a acționat în instanță de judecată de Victor Iușcenko. El cerea ca cetățenii să fie consultați în privința aderării la două forumuri internaționale prin referendum: integrarea în NATO și Spațiul Economic Unic.³ Judecătorii au decis în favoarea reclamației înaintate de Victor Medveciuk.

După cum am menționat mai sus, actuala conducere de la Kiev consideră că noua politică externă a Ucrainei trebuie să fie una echilibrată, astfel încât să nu mai ofere spațiu doar pentru o singură direcție de acțiune sau pentru un singur obiectiv, adică cel al integrării în Alianța Nord-Atlantică, în care partenerul de bază să fie SUA. Politica externă trebuie să fie multidimensională, iar vechea conducere nu a înțeles acest lucru, negând importanța participării Ucrainei la structuri precum CSI sau OTSC⁴, limitându-și astfel singură posibilitatea de a menține la un nivel diplomatic acceptabil raporturile cu vecinii și transformându-se treptat în statul al cărei principală calitate era aceea de a provoca crize energetice, susține politologul ucrainean Serghei Artamonov.

Necesitatea de a modifica actele legislative ce reglementează politica externă și pe cea de securitate a unui stat survine de fiecare dată atunci când are loc schimbarea

liderilor politici. Ucraina nu este o excepție în acest sens. Alegătorii au posibilitatea să ia cunoștință cu viitoarele inițiative externe încă din perioada campaniei electorale. Evoluția ulterioară a raporturilor politice ruso-ucrainene a fost subiectul central al alegerilor prezidențiale din anul 2010. Discursurile candidaților puteau să se limiteze doar la acest subiect. Redirecționarea mesajelor electorale de la politica internă spre cea externă era în avantajul ambelor tabere: fosta guvernare, nu putea să își mențină electoratul doar cu realizări economice și sociale, pentru că acestea lipseau cu desăvârșire, iar noii lideri politici care își croiau drum către putere puteau să se afirme în fața cetățenilor obosiți de crizele energetice repetate, doar prin utilizarea argumentului relației cu Rusia. Astfel, Victor Ianukovici, fiind și în anul 2004 candidatul prorus, a mizat și în cea de-a doua campanie pe susținerea liderilor de la Kremlin și a ieșit victorios din luptă, chiar dacă Iulia Timoșenko reușise să stabilizeze, oarecum, relația dificilă cu Federația Rusă. Promisiunea construirii unor raporturi speciale cu Rusia în următorii patru ani a contribuit în manieră esențială la câștigarea cursei electorale de către actualul președinte ucrainean Victor Ianukovici.

Pentru a convinge și mai mult electoratul de bunele intenții, în condițiile apropierii alegerilor locale de la finele anului 2010, Partidul Regiunilor trebuia să susțină inițiativele de adaptare a legislației la noile realități diplomatice dintre Federația Rusă și Ucraina, condiționate de “demersurile economice, energetice și politice” pe care Moscova urma să le decidă în favoarea cetățenilor statului vecin, în semn de mulțumire pentru consecvența susținerii continuității dialogului ruso-ucrainean prin simpla exprimare a votului în favoarea candidatului prorus Victor Ianukovici.

Pe 1 iunie 2010, Victor Ianukovici aproba unul din documentele care avea să devină baza viitoarei concepții naționale de politică externă – Legea “Despre principiile de politică internă și externă”. Conținutul acestui act legislativ își propunea să definească “... principiile de politică internă ale Ucrainei pentru dezvoltarea statalității, autonomiei locale și promovarea dezvoltării regionale, formarea de instituții ale societății civile, securității și apărării naționale, în sferile economice, sociale și umanitare, în domeniul mediului domeniul tehnologic și de securitate, precum și să definească principiile de politică externă ale Ucrainei”⁵.

Construcția unei politici externe și strategia de aplicare a prevederilor acesteia trebuie să cuprindă pași concreți, care odată întreprinși să poată explica clar nu doar orientarea multivectorială a statului, dar și să creeze acele condiții și premise interne capabile să alimenteze demersurile externe, destinate recuperării pozițiilor deținute anterior în diferite sisteme politice. Deși do-

2 Ianukovici: Integrarea în NATO este ireală astăzi, dar Ucraina nu poate exista fără Alianță, declarație Victor Ianukovici, 27 mai 2010 - http://www.polit.ru/news/2010/05/27/yanunato_print.html

3 Instanța de judecată kieveană îl obligă pe Iușcenko să organizeze referendum pentru integrarea în NATO și Spațiul Economic Unic, 09 iulie 2009 - <http://www.polit.ru/news/2009/07/09/referyusch.html>

4 Problemele și perspectivele de realizare a politicii externe a Ucrainei, Serghei Artamonov, 25 martie 2010 - http://dipcorpus-info.at.ua/news/problem_y_i_perspektivy_realizacii_vneshnej_politiki_ukrainy/2010-03-25-60

5 Legea „Despre principiile de politică internă și externă”, Consiliul Suprem al Ucrainei (BD), 2010, N 40, st.527, preambul, din 01 iunie 2010 - <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>

cumentul pare să acorde prioritate transformărilor interne pe care actuala guvernare de la Kiev dorește să le aplice, presa de la Moscova nu întârzie să ofere o notă critică aspectelor de politică externă cuprinse în textul acestuia, notând că actualul curs geopolitic al Ucrainei nu s-a schimbat cu nimic, Kievul fiind orientat ca și în timpul fostei conduceri către procesele de integrare în Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană și le ignoră pe cele de integrare în CSI sau OTSC: *“Din principiile direcții ale politicii de stat putem să extragem tendința fără a cădea în capcanele de stat-membru al NATO, apropierea de UE și un parteneriat strategic cu Rusia. Opoziția este de acord, dar nu vrea să se grăbească”*⁶.

Această opinie este contrazisă de textul legii. Integrarea în NATO este amânată pe un termen incert. Actuala conducere de la Kiev nu reușea după câteva luni de guvernare să convingă opinia publică rusă de sinceritatea noului dialog inițiat cu Moscova. Problema era, însă, nu în mesajul transmis în afara frontierelor ucrainene, ci în cel emis către receptorii interni: alegători și opoziție.

În articolul 11 *“Principiile politicii externe”* al Legii *„Despre principiile de politică internă și externă”* din 1 iunie 2010 se menționează că Ucraina trebuie să evite orice formă de dependență externă față de alte state membre sau organizații internaționale, în plus: *„... se va conforma politicii de stat non-aliniat, ceea ce înseamnă non-participarea Ucrainei la alianțe militare-politice, prioritatea fiind participarea la îmbunătățirea și dezvoltarea sistemului european de securitate colectivă, continuând un parteneriat constructiv cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și alte blocuri politico-militare în probleme de interes reciproc”*⁷.

Astfel, Ucraina își propune să își concentreze eforturile spre accelerarea procesului de integrare europeană și obținerea calității de stat membru al Uniunii Europene, păstrând în același timp relațiile de bună vecinătate cu Federația Rusă și statele CSI. În actualele condiții de dezvoltare internă, Ucraina nu este în măsură să ofere note și aprecieri diferitor sisteme de securitate regională, catalogându-le drept bune sau rele. Victor Ianucovici a fost emițătorul prea multor promisiuni al căror unic beneficiar părea să fie Moscova.

Steven Pifer, fostul ambasador al Statelor Unite ale Americii la Kiev, în perioada 1998 - 2000, analizând direcțiile noii politici externe a Ucrainei se întreba în aprilie 2010, de ce liderii ucrainieni jonglează cu anumiți termeni politici care se contrazic? Raționamentul lui Steven Pifer pornea de la definirea termenilor de stat *“non-aliniat”* și *“non-bloc”*, al căror conținut era utilizat greșit la Kiev:⁸

“În primul rând, termenii “non-aliniat” și “non-bloc” nu au sensuri identice. Ambii termeni sunt utilizați pentru a descrie politica noului președinte, dar ele se referă la lucruri diferite. “Non-aliniat” sugerează o alegere a poziției între Occident și Rusia, evitându-se o apropiere mai mare față de una dintre ele. Un oficial ucrainean a respins categoric acest termen ca fiind o descriere inexactă a politicii externe de la Kiev. El a preferat termenul “non-bloc”, argumentând că acesta exclude integrarea în NATO, dar nu împiedică apropierea de Uniunea Europeană.”

În acest context apar mai multe întrebări: la care sistem de securitate europeană aspiră Ucraina și care este rolul Rusiei în cadrul lui? Evident, aici putem să presupunem că autoritățile ucrainene nu exclud posibilitatea acceptării de către statele occidentale a Tratatului de Securitate Europeană apărut la inițiativa președintelui rus în exercițiu, Dmitrii Medvedev pe 29 noiembrie 2009⁹, pentru a întări în relațiile internaționale principiul securității indivizibile prin care nicio organizație internațională din spațiul euro-atlantic nu poate să-și întărească propria securitate pe baza securității altor state sau organizații. Ce se va întâmpla dacă acceptarea acestui document propus de Kremlin nu va fi acceptat de către Occident?

Cooperarea Kiev-ului cu NATO i-a adus beneficii nu doar de ordin militar sau de securitate, dar și economice. Integrarea Ucrainei în structurile create de către Moscova după prăbușirea Uniunii Sovietice s-a limitat doar la cooperare politică, economică, socială și de altă natură, dar care excludea din start orice colaborare în domeniul militar și de securitate. Ucraina, alături de Georgia și de Republica Moldova, au fost printre puținele state ex-sovietice care au acceptat statutul de state membre ale CSI, dar care ulterior au refuzat cooperarea în domeniul militar din cadrul unui nou for regional creat în anul 2002 la inițiativa aceluiași Kremlin: Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). Liderii de la Moscova susțin integrarea Ucrainei în OTSC, dar înțeleg în același timp că nu trebuie să facă presiuni asupra Kievului. Își permite Ucraina să rămână în afara unui sistem regional de securitate sau va renunța la principiile sale și va opta pentru OTSC – organizație regională al căruui rol a fost renegat de toate conducerile ucrainene de până acum?

În prezent, statutul de non-aliniere al Ucrainei la orice for internațional cu caracter militar mulțumește Kremlinul. Liderii ucraineni, prin declarațiile și acțiunile lor concrete, făcute în direcția amânării pe termen nelimitat a aderării la NATO, nu au făcut altceva decât să elimine o parte din preocupările geopolitice ale Federației Ruse, confirmându-i faptul că încă mai poate să țină în subordinea sa această regiune.

6 În toate cele patru direcții, 01 iunie 2010. Victor Ianucovici a prezentat noua concepție de politică externă a Ucrainei, 01 iunie 2010 - <http://www.vz.ru/politics/2010/6/1/407174.print.html>

7 Legea *„Despre principiile de politică internă și externă”*, Consiliul Suprem al Ucrainei (BD), 2010, N 40, st.527, articolul 11, din 01 iunie 2010 - <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>

8 *Cum să înțelegem politica externă a Ucrainei*, Steven Pifer, Senior Fellow, Foreign Policy, Center on the United States and Europe, 13 aprilie 2010 - http://www.brookings.edu/opinions/2010/0413_ukraine_pifer.aspx

9 *Tratatul de Securitate Europeană*, textul proiectului apărut la inițiativa președintelui rus Dmitrii Medvedev, 29 noiembrie 2009 - <http://www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/968BFE5F5D506083C325767E003CEEAE>

Orientarea Ucrainei către Moscova presupune diminuarea ritmului de dezvoltare a proceselor de integrare în structurile euro-atlantice. Orice demers politic, care stă la baza schimbării radicale a strategiei de politică externă trebuie să fie susținut de anumite explicații pe care forța politică care guvernează trebuie să le prezinte publicului. Criza de idei a condus la utilizarea următoarei scheme: sintagma „cetățenii Ucrainei nu doresc integrarea în NATO” este utilizată pentru a convinge aceiași cetățeni să opteze pentru renunțarea la integrarea în NATO. Este o metodă eficientă, care nu necesită prea multe costuri pentru a fi pusă în aplicare. Politicianul emite mesajul către popor și-i sugerează o singură opțiune – cea a rămânerii Ucrainei în afara oricărui bloc militar. Astfel, ca avanpremieră înaintea adoptării Legii sus menționate, în cadrul celei de-a unsprezecea ședințe comune a organelor de conducere cu atribuții directe în domeniul afacerilor externe ale Ucrainei, actualul ministru de externe, Constantin Grișcenko, declarase că statul ucrainean va continua să dezvolte bune relații cu Alianța Nord-Atlantică, dar problema aderării la această organizație este scoasă de pe agenda politică:

„Idea membership-ului Ucrainei în Alianță nu este susținută de majoritatea ucrainenilor și influențează negativ eficiența politicii externe a statului. Luând în considerație acest aspect, Ucraina va continua să își dezvolte relațiile de parteneriat cu Alianța, dar problema calității de stat-membru este scoasă de pe ordinea de zi. Această atitudine este cea mai apropiată de realitățile politice actuale.”¹⁰

Reprezentanții opoziției, membri ai Blocului Iuliei Timoșenko (BIT), au răspuns imediat acestor declarații, catalogându-le drept provocări internaționale, care pot destabiliza și mai mult viața politică de la Kiev. Există documente ratificate de autoritățile de la Kiev, a căror respectare a fost asumată de către statul ucrainean. Aplicarea selectivă a acestora pune în pericol calitatea de partener credibil al Ucrainei. Igor Grîniv, membru al BIT, a ținut să menționeze că atitudinea noii guvernări în cea ce privește renunțarea la anumite priorități externe vine în contradicție cu textul documentelor interne și face imposibilă aplicarea strategiei de dezvoltare a Ucrainei.¹¹ Scopul emiterii unor asemenea declarații este acela de a verifica opinia publică: este ea de acord sau nu cu pașii întreprinși de autorități într-un domeniu atât de important, precum este politica externă? Așadar, asistăm la o testare a sprijinului oferit de către cetățeni noii guvernări, care poate conduce la apariția unui conflict diplomatic între Kiev și partenerii săi occidentali, dar care convenea cel mai mult Kremlinului.

În luna aprilie 2010, Kievul a fost cuprins de debateri aprinse cu privire la un alt subiect de politică externă. Pe 21 aprilie 2010, a fost semnată o înțelegere

bilaterală, din conținutul căreia reieșea faptul că Ucraina va permite prelungirea staționării flotei ruse la Marea Neagră până în anul 2042.¹² Opoziția a reacționat dur, amenințând cu scoaterea populației în stradă și reluarea protestelor de amploare. Premizele pentru conflictele interne nu erau înlăturate. Dimpotrivă, noua conducere era hotărâtă să facă demersurile necesare pentru obținerea unor beneficii economice rapide, asumându-și riscul pentru sfidarea constantă a opoziției. Acest troc bilateral a adus consumatorilor ucraineni o reducere a prețului de achiziție a gazelor naturale cu aproximativ 100 dolari SUA pentru fiecare mie de metri cubi.

În asemenea condiții este explicabil faptul că șeful statului ducea o campanie prin care dorea grăbirea procesului de ratificare a noilor acte de reglementare a politicii externe. Apăruse o fereastră de oportunitate prin care Ucraina avea posibilitatea să obțină concesiile energetice din partea Federației Ruse, fără a renunța la beneficiile economice pe care i le putea oferi asumarea unor angajamente în continuarea proceselor de integrare europeană.

Din simpla analiză a textului Legii „Despre principiile de politică internă și externă ale Ucrainei” nu putem să facem o ierarhizare directă a priorităților de integrare în diferite forumuri internaționale ale Ucrainei. Cu toate acestea, trebuie să remarcăm că aderarea la Uniunea Europeană ca obiectiv politic este formulată mult mai clar, neambiguu. Ucraina trebuie să obțină aderarea la UE, iar acest lucru poate fi făcut doar prin implicarea în politici europene a spațiului economic și a celui juridic.¹³ Primul pas pe care noua administrație de la Kiev l-a făcut în această direcție a fost să adere de facto la Comunitatea Energetică Europeană pe 24 septembrie 2010.¹⁴ Astfel, Ucraina era obligată să își ajusteze principiile politicii sale energetice la realitățile europene și să lucreze mai eficient la preîntâmpinarea posibilității de declanșare a unor noi crize energetice în urma cărora au avut de suferit consumatorii economici din UE. În aceeași zi, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) promitea autorităților ucrainene acordarea unui credit de 2 mld dolari pentru proiecte energetice și de dezvoltare a infrastructurii Ucrainei.

Demersurile noilor lideri pentru integrarea europeană a Ucrainei nu se opreau aici. Pe 22 noiembrie 2010, în cadrul Summit-ului de la Bruxelles, Kievul a primit de la oficialitățile europene Planul de Acțiuni pentru liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană, apropiindu-se de semnarea Acordului de Asociere. Dacă la începutul anului 2010, Moscova își adjudecase prezența în discursurile diplomatice ale Ucrainei, spre finele anului situația se schimbase în detrimentul Rusiei. Expectativa în care se plasaseră oficialii europeni le-a oferit posibilitatea să facă o analiză mult mai eficientă

10 Ucraina s-a răzgândit să se integreze în NATO, 27 mai 2010 - <http://www.newsru.com/world/27may2010/nonato.html>

11 Membrii BIT cer dezmințirea declarației lui Grișcenko cu referință la NATO, 27 mai 2010 - <http://www.unian.net/rus/news/news-378808.html>

12 Curtea Constituțională a Ucrainei: Prolungirea termenului de staționare a flotei Federației Ruse la Marea Neagră nu contravine legislației, 22 aprilie 2010 - <http://www.rg.ru/2010/04/22/flot-ks-anons.html>

13 Legea „Despre principiile de politică internă și externă”, Consiliul Suprem al Ucrainei (BD), 2010, N 40, st.527, articolul 11, din 01 iunie 2010 - <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>

14 Ucraina a aderat la Comunitatea Energetică Europeană, 24 septembrie 2010 - <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2010/09/24/718062.html>

entă a politicii “multivectoriale”, echilibrate a lui Victor Ianukovici, iar șefi de state europene chiar încurajau această apropiere. În cadrul vizitei efectuate de către președintele ucrainean în luna octombrie 2010 în Franța, omologul său francez declara că liderii de la Kiev nu trebuie să fie puși în situația de a alege între Bruxelles și Moscova pentru că există compatibilitate naturală între Ucraina și Federația Rusă: “Ucraina, care trebuie să-și conserve independența, trebuie să aibă relații bune cu Rusia”¹⁵.

Oferindu-i lui Ianukovici încurajarea externă de care avea nevoie pentru a menține Ucraina orientată spre reforme economice, oficialii europeni nu au făcut altceva decât contribuie la susținerea vectorului multidimensional al politicii externe ucrainene. Astfel, Uniunea Europeană avansa în promovarea propriilor interese la frontiera de est.

Adoptarea în luna iunie 2010 a legii care stabilea principiile de bază ale politicii externe ucrainene era prima etapă de reformare a politicii externe kievene. Scopul final al acțiunilor politice era acela de a elabora noua strategie de politică externă a Ucrainei, iar acest lucru cerea continuitate, în primul rând în elaborarea și adoptarea celorlalte documente, care vor reglementa obiectivele externe ale statului.

Discuțiile despre Concepția Națională de Politică Externă a Ucrainei abia începeau, iar în condițiile adoptării grăbite a Legii “*Despre principiile de politică internă și externă ale Ucrainei*”, acestea deveneau din ce în ce mai dificile. Cauza rămânea aceeași: proasta gestionare a intereselor naționale ale Ucrainei, mai exact opoziția nu renunțase la argumentarea necesității aderării statului ucrainean la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Dezbaterile cu privire la obiectivele politice erau atât de aprinse, încât făceau imposibilă transpunerea lor din cadrul comisiei de politică externă într-o ședință ordinară a Radei. Realitățile impuneau încetinirea procesului de adoptare a documentelor necesare pentru elaborarea strategiei, ceea ce contravenea intereselor pe termen scurt ale șefului statului Victor Ianukovici. Opoziția nu părea dispusă să cedeze. Comisia de politică externă a Radei, din care făceau parte mai mulți reprezentanți ai Blocului Iuliei Timoșenko, a fost obligată de către președintele parlamentului ucrainean, Vladimir Litvin, să continue dezbaterile, dar într-un format lărgit. Discuțiile erau deviate. Se încerca mutarea subiectului din zona intereselor naționale ale Ucrainei în zona instituțională și anume cine ar trebui să ia deciziile de politică externă și care este rolul diferitor instituții de stat în acest proces. Diplomația parlamentară nu mai era susținută de politicieni. De prea multe ori în Radă erau blocate cele mai multe inițiative legislative de importanță strategică pentru viitorul politic al statului. Membrul BIT, Andrei Șkili, care face parte din comisia de politică externă a Radei, declara în septembrie 2010 următoarele: “Ucraina trebuie să își stabilească cât mai clar

posibil viitorul format al relațiilor cu NATO pentru a optimiza forma regională a securității, pentru a crea un mecanism de gestionare a conflictelor regionale și pentru a eficientiza relația cu Rusia. Doar forma parlamentară a discuțiilor va oferi posibilitatea atât societății, cât și deputaților să înțeleagă cum arată perspectivele și direcția de politică externă a Ucrainei, iar ceea ce este cel mai important – despre acest lucru vor auzi și partenerii noștri din Vest și din Est”¹⁶.

Problema aderării la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord era reluată în mod constant în discursurile politice. Elaborarea strategiei de politică externă devenise un proces dificil de finalizat. Aceeași opoziție ținea să atenționeze că noile amenințări la adresa securității statului ucrainean erau următoarele schimbări: la nivel mondial - criza economico-financiară, modificarea politicii externe a Statelor Unite ale Americii în perioada președinției lui Barack Obama, lupta împotriva terorismului internațional, - iar la nivel regional - agresiunea militară a Federației Ruse împotriva Georgiei din anul 2008, crizele sistemelor și organizațiilor de securitate regionale, dar și utilizarea de către Federația Rusă a instrumentelor economice de presiune în scopul atingerii propriilor obiective de politică externă.

Făcând abstracție de la lupta internă care se dă încă în Ucraina tot aici trebuie să menționăm că majoritatea recomandărilor de politică externă pe care le-a primit noua administrație de la Kiev, și în special Victor Ianukovici, de la partenerii săi externi, par să încurajeze o poziție multivectorială în afacerile externe, chiar dacă la moment prioritară pare să fie refacerea dialogului diplomatic cu Moscova.

Același Steven Pifer, nota într-un articol publicat de Ukrainian Weekly Korrespondent¹⁷ în luna octombrie 2010, la jumătate de an de la vizita sa la Kiev, că preocuparea Ucrainei pentru reluarea unui dialog constructiv cu Federația Rusă este logică și chiar recomandată, dar nu trebuie să se uite la Kiev că relația cu Uniunea Europeană este la fel de importantă. Da, Uniunea Europeană a greșit atunci când nu a oferit perspective reale de aderare pentru statele incluse în Parteneriatul Estic. Dar, Ucraina și-a propus să găsească echilibrul în relațiile sale externe prin adoptarea principiului multivectorial în politica externă și cu toate acestea, la aproape un an de la schimbarea guvernării, încă mai rămâne valabilă întrebarea ce tip de balanță și-a însușit conducerea de la Kiev? Dacă principiul multi-vectorial al politicii externe ucrainene nu va rămâne doar un proiect, ci va fi implementat de către toate instituțiile statului responsabile de elaborarea și implementarea strategiei de politică externă, atunci acest stat est-european ar putea să beneficieze de mai multă libertate de acțiune.

Spre finele anului 2010, Kievul reluase campania de sfidare a opoziției. Acest lucru a condus la apariția unei reticente a Bruxelles-ului față de sinceritatea intențiilor

15 *Sankozj a încurajat Ucraina să aibă relații bune cu Rusia*, 08 octombrie 2010 - <http://www.moldpres.md/News.aspx?NewsCod=8717&NewsDate=08.10.2010>

16 *Politica externă va fi discutată în comisie*, 24 septembrie 2010 - <http://eizvestia.com/state/full/vneshnyuyu-politiku-obsudyat-v-komitetah>

17 *Ucraina: în căutarea unui echilibru?* Steven Pifer, Senior Fellow, Foreign Policy, Center on the United States and Europe, 04 octombrie 2010 - http://www.brookings.edu/opinions/2010/1004_ukraine_pifer.aspx

Ucrainei de dezvolta un parteneriat ferm cu Uniunea Europeană.¹⁸ Liderul opoziției Iulia Timoșenko era acuzată de delapidare, iar susținătorii activi în trecut ai BIT schimbă tabăra, de bună voie sau impus. Stefan Fule, comisarul european pentru extindere și politica de vecinătate atenționase autoritățile kievene în cadrul vizitei sale efectuate în perioada 10 – 11 ianuarie 2011 în Ucraina că la Bruxelles se observă anumite abateri de la principiile democratice, iar lupta cu opoziția a adoptat un caracter echivalent cu lupta împotriva pluralismului politic. Acest lucru poate să conducă la încetinirea proceselor de integrare europeană ale Ucrainei sau chiar stoparea lor pentru o perioadă nedeterminată. Aproximarea de UE presupune în primul rând acceptarea și implementarea a valorilor și principiilor democratice, fără de care reformele politice și economice nu pot fi puse în aplicare.

Discuțiile despre cum ar trebui să arate viitoarea politică externă a Ucrainei se vor prelungi. Nu au fost stabilite prioritățile, se insistă prea mult pe un singur partener, se exclud din calcule alte opțiuni de colaborare, din existența cărora anterior au fost obținute anumite beneficii, destul de importante pentru stabilitatea politică și economică a statului. Rolul politicii externe și a celei de securitate este minimizat de către actuala guvernare de la Kiev, iar documentele care reglementează domeniul supus analizei confirmă acest lucru. În anul 2004 aveau prioritate afacerile externe. În prezent liderii politici de la Kiev insistă asupra faptului că ieșirea din criza economică și cea socială este mult mai importantă. Oricare va fi decizia de orientare a noii politici externe ucrainene, partenerii acesteia vor trebui să opereze multe modificări în relația lor cu Kievul, care a devenit mult mai reticent față de Occident, chiar dacă acest lucru încă nu este recunoscut de mediul politic. Problema nu mai poate fi redusă la acest nivel la alegerea între opțiunile “Est” și “Vest” și asta deoarece trebuie luate în calcul mult mai multe componente ale sistemului internațional, astfel încât noile autorități de la Kiev să le poată gestiona în interesul statului.

Cât va dura tolerarea intereselor de politica externă ucrainene în noul mariaj ruso-ucrainean?

Federația Rusă și Ucraina au fost întotdeauna două state interdependente, mult prea interdependente ca să se ignore o perioadă prea lungă de timp. Evenimentele istorice, condiționate și de anumite caracteristici naționale, mai mult sau mai puțin asemănătoare, au făcut imposibilă conviețuirea uneia fără cealaltă în sistemul regional de relații internaționale. Mai mult de atât, este necesar să recunoaștem că apariția unei relații tensionate între cele două state poate să influențeze negativ calitatea raporturilor diplomatice nu doar la nivel bilateral, adică între Kiev și Moscova, dar și să creeze breșe în cadrul forumurilor și inițiativelor regionale din care fac parte cele două, cu referire directă aici la Comunitatea Statelor Independente. Ucraina a demonstrat că este capabilă să adopte o atitudine

similară cu cea a Georgiei dacă Kremlinul va insista prea mult asupra transformării relației calitative dintre Moscova și Kiev în avantaj rusesc. Perioada în care la conducerea statului ucrainean s-au aflat forțe politice ostile intențiilor rusești de a-și satisface setea pentru proiecția de interese geopolitice la Marea Neagră a fost plină de asemenea evenimente. Apariția unui nou lider, docil și orientat spre Moscova, nu presupune și renunțarea imediată la interesele naționale proprii și asta deoarece nu Kremlinul îl mandatează pe acesta, ci cetățenii ucraineni și aceasta se întâmplă în pofda faptului că în campania electorală din anul 2004, Victor Ianukovici era decis să împartă influența Kievului cu Moscova în același bazin al Mării Negre.

Ceea ce au putut să facă ulterior liderii de la Moscova a fost să susțină un anumit candidat pentru această funcție și să se plaseze în acea stare expectativă, care nu sfidează opinia publică ucraineană, adică societatea civilă, astfel încât aceasta să nu devină animatoarea unor noi manifestații anti-rusești, care le-ar putea amâna prezența pentru încă patru ani din viața politică de la Kiev. A fost o mișcare inteligentă din partea Rusiei și asta deoarece o asemenea atitudine nu poate să fie pedepsită de către niciun reprezentant al opoziției din simplul motiv că lipsește obiectul infracțiunii politice, adică amestecul în treburile interne ale unui stat.

Cu toate acestea, nu putem să confirmăm și faptul că după campania electorală pentru alegerile prezidențiale din Ucraina elita politică de la Moscova a adoptat cea mai potrivită strategie față de Kiev și asta deoarece s-a mișcat mult prea rapid în condițiile unei memorii încă vii a revoluției portocalii. Noul președinte a obținut victorie în campania electorală, bazându-se pe o susținere activă din partea Federației Ruse pentru discursurile sale electorale, însă, el nu a confirmat și faptul că statul la conducerea căruia se află va renunța la promovarea și atingerea intereselor naționale și a obiectivelor proprii de politică externă. În plus, gustul pentru a governa independent putea fi cultivat la un lider ambițios precum este Victor Ianukovici din primele zile ale mandatului prezidențial. Toleranța intereselor politice ale partenerului nu durează mai mult decât percepția faptului că atingerea propriilor interese naționale este mult mai importantă pentru a avea un mandat ferm, dar mai ales stabil.

Actualul președinte al Ucrainei, Victor Ianukovici, nu neagă faptul că Federația Rusă nu are tocmai cele mai nobile intenții în ceea ce privește economia statului ucrainean, negociind dur orice contract pe care l-a semnat cu noua conducere de la Kiev pe care a susținut-o la ultimele alegeri prezidențiale. Evoluția relațiilor bilaterale ruso-ucrainene întâmpină dificultăți mari, iar tonul reconciliant este un fenomen temporar. Percepția și modul de derulare a acestor negocieri bilaterale este văzută în mod diferit atât la Moscova, cât și la Kiev. Inuși președintele ucrainean a declarat pentru un post de televiziune național, citat de REGNUM¹⁸, că există

18 Nu există o dragoste prea mare în relația cu Rusia, iar vorbele dulci sunt prea puține, interviu acordat de Victor Ianukovici, 09 octombrie 2010 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1334184.html>

riscul ca economia ucraineană să fie înghițită în întregime de către cea rusească. În asemenea condiții este greu de crezut că dialogul ruso-ucrainean se va menține pentru o perioadă lungă de timp în aceiași parametri de toleranță reciprocă. Discuțiile au un caracter principial, prin care partea ucraineană urmărește un singur scop: de a se impune ca partener respectat, inclusiv prin obținerea unor drepturi speciale pentru agenții săi economici, cu activități derulate în domeniul energetic pentru a participa la extragerea de gaze naturale pe teritoriu rus. În timp ce Kievul se gândește la direcția spre care ar trebui să se îndrepte politica sa externă, Moscova acționează rapid, insistent și fără să ofere prea multe alternative convenabile Ucrainei, impunându-și prezența militară cel puțin până în anul 2042, cât va staționa flota rusă la Marea Neagră, conform noilor acorduri de cooperare semnate de către cei doi șefi de state rus și ucrainean, fiind dezamăgită de faptul că economiile celor două state vecine au un caracter prea lent de integrare.¹⁹ Pe de altă parte, însă, ministrul de externe al Federației Ruse declara într-un interviu acordat pe 20 decembrie 2010 agenției ruse de știri Interfax următoarele: *“La întărirea tendințelor sănătoase în spațiul CSI a contribuit dinamica pozitivă în relația cu Ucraina. Noua politică a conducerii ucrainene față de Rusia a condus la formarea unei atmosfere pozitive de afaceri și de încredere în beneficiile reciproce, precum și obținere a unor rezultate concrete”*²⁰.

După alegerile prezidențiale din Ucraina care au avut loc în anul 2010, conducerea de la Moscova a întreprins pași concreți în politica sa externă, astfel încât să restabilească acel grad de profunzime al relațiilor ruso-ucrainene existent anterior desfășurării revoluției portocalii. Limbajul diplomatic utilizat de ministrul de externe rus nu are drept scop decât scoaterea în evidență a elementelor pozitive apărute în anul 2010 în relația bilaterală cu Ucraina.

Percepția externă a acestor măsuri nu coincide cu cea pe care Moscova dorește să o proiecteze în exterior. Rusia nu acționează în direcția oferirii unui statut special Ucrainei în sistemul regional pe care “aparent” îl gestionează și deci nu oferă un grad sporit de confort Kievului, în calitatea sa de vecin al Federației Ruse, ci, dimpotrivă, exportă dincolo de frontierele sale interese naționale, politice și geopolitice, astfel încât să-și atingă obiectivele de politică externă într-o manieră cât mai rapidă, imediată.

Această atitudine nu face altceva decât să pună în gardă opinia publică internațională, cât și liderii politici de la Kiev, care încă se mai tem de capacitatea de mobilizare a opoziției, care nu este una deloc de neglijat din cauza influenței pe care o mai are în rândul societății ci-

vile. Cumulate cu pretențiile de lider ferm ale noului șef de stat, acestea au drept scop construirea unei noi politici externe, mult mai decise în atingerea unor obiective politice. Drept dovadă putem să invocăm aici și oscilația recentă între Est și Vest pe care președintele ucrainean, Victor Ianukovici nu a suprimat-o în același discurs oferit publicației franceze “Le Figaro” în timpul efectuării unei vizite oficiale la Paris²¹, confirmând faptul că relația dintre Moscova și Kiev este încă foarte fragilă. Cauza acestei incertitudini putem să o punem pe seama unor interese politice dar și a unor puncte de vedere diferite cu privire la modalitatea de dezvoltare a raporturilor dintre cei doi actori. În același timp este foarte dificil să porți un dialog cu partenerii occidental dacă aceștia percep relansarea relațiilor diplomatice dintre Ucraina și Federația Rusă drept o nostalgie după trecutul sovietic: *“Este greșit să considerăm că aceste sentimente cu privire la Rusia relevă doar nostalgie față de Uniunea Sovietică. Ar fi de asemenea greșit să punem un ucrainean să aleagă între Rusia și UE, Orient sau Occident: Ucraina are nevoie de ambele, iar noi credem că Europa unită, la rândul său, are nevoie de ambele și în acest sens noi am ales un nou început în relațiile noastre cu Rusia”*²².

La nivel declarativ Kievul a adoptat strategia unei politici externe echilibrate, dar realitatea politică din conținutul declarațiilor făcute de șeful statului ucrainean confirmă faptul că se acordă o atenție privilegiată relației bilaterale cu Federația Rusă, care este în avantajul tuturor și nu doar pentru planurile lui Victor Ianukovici: *“Acord o atenție particulară relațiilor noastre cu Rusia pentru că acestea au fost deteriorate considerabil. Acest lucru a avut consecințe dramatice. O neîncredere imensă a apărut. Schimburile comerciale au scăzut de la 40 mld. la 13 mld. de dolari. Angajamentele noastre internaționale au suferit eșec, aici fiind incluse și cele care se refereau la tranziția gazelor naturale către Europa. Este foarte dificil să restabilim încrederea la nivelul care a existat anterior”*²³.

Partea ucraineană este ferm convinsă de faptul că relansarea mecanismelor de cooperare economică bilaterale între Kiev și Moscova ar putea constitui un beneficiu pentru Uniunea Europeană. În consecință, îmbunătățirea relațiilor ruso-ucrainene este mai ales în avantajul agenților economici europeni, pentru că va reduce considerabil probabilitatea apariției unor noi crize energetice. Într-adevăr, datorită acestor noi schimbări de atitudine față de modalitatea de dezvoltare a dialogului bilateral între cele două state vecine a putut fi evitată o nouă criză energetică. Conducerea de la Kiev a pus acest lucru pe seama maturității noilor lideri politici, care nu fac altceva decât să confirme o responsabilizare mai mare față de toți partenerii, inclusiv față de Uniunea Europeană, asigurându-ne că Ucraina nu a renunțat la

19 Rusia în spațiul ex-sovietic: totalurile anului 2010, 15 decembrie 2010 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1356421.html>

20 Totalurile anului, interviu acordat de Serghei Lavrov agenției ruse de știri Interfax, 20 decembrie 2010 - http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/95AA87D5FD12B1FAC32578060044F772

21 Victor Ianukovici: Obiectivul Ucrainei rămâne Europa, 06 octombrie 2010 - <http://www.lefigaro.fr/international/2010/10/06/01003-20101006ARTFIG00729-ianoukovitch-l-objectif-de-l-ukraine-reste-l-europe.php>

22 Kievul vrea să adere la UE, dar nu vrea să aleagă între Europa și Rusia, conferință de presă cu Victor Ianukovici, Institutul Francez pentru Relații Internaționale, 09 octombrie 2010 - <http://www.moldpres.md/News.aspx?NewsCod=8757&NewsDate=09.10.2010>

23 Victor Ianukovici: Obiectivul Ucrainei rămâne Europa, 06 octombrie 2010 - <http://www.lefigaro.fr/international/2010/10/06/01003-20101006ARTFIG00729-ianoukovitch-l-objectif-de-l-ukraine-reste-l-europe.php>

aspirațiile sale de integrare în acest for internațional, doar că oficialii de la Bruxelles trebuie să perceapă că acest obiectiv a fost atins exclusiv datorită schimbării calității relației politice cu Rusia.

În acest sens, pe 06 februarie 2010, fostul ministru al afacerilor externe al Ucrainei Piotr Poroșenko a adus la cunoștința participanților la lucrările celei de-a 46-ea Conferință pentru Securitate de la Munchen că “războiul gazelor” lipsește din noile relații ruso-ucrainene: “*Un război al gazelor nu există, noi am efectuat plata pentru gaze și am demonstrat că Ucraina este un partener de încredere*”²⁴.

Moscova mizează pe un partener docil, calm, care se confruntă cu grave probleme economice, sociale, dar și de identitate. Starea economică actuală a Ucrainei este una “ideală” pentru Federația Rusă, pentru că îi oferă posibilitatea de a controla mai ușor vectorul de politică externă al Ucrainei. Pe termen lung, însă, un vecin slab va costa mai mult Rusia, aici nu ne referim doar la succesele politice, ci mai ales la profitul economic pe care l-ar putea aduce bugetului Federației Ruse un parteneriat economic și social cu un stat puternic, căruia i se respectă opinia și poziția în cadrul sistemului.

Experții de la Moscova recunosc că Politica externă a Federației Ruse față de spațiul ex-sovietic este una deficitară.²⁵ În anul 2010, diplomația rusă a dat dovadă de incapacitate de a gestiona influența pe care o avea asupra unor lideri din aceste state. Dacă în relația cu Kievul succesul poate fi și calitativ, nu doar cantitativ, atunci relația cu Minskul a avut de suferit. Totuși, oficialii ruși susțin că pentru diplomația de la Kremlin anul 2010 a fost anul în care s-au delimitat direcțiile de acțiune pentru următoarea perioadă, cel puțin au fost testate anumite idei, preconizate a fi implementate cât de curând. Ucraina este una dintre direcțiile prioritare de acțiune ale Kremlinului. Reușita dezvoltării raporturilor bilaterale diplomatice dintre Moscova și Kiev poate să fie o sursă de soluții și concluzii pentru abordarea relațiilor cu alte state ex-sovietice. Schimbarea, însă, a vectorilor de politică externă ai Ucrainei într-o direcție cu accente pe procesele de integrare europeană pot pune sub semnul întrebării realizările cantitative ale anului politic care tocmai s-a încheiat. Cine este gata să își asume costurile unui eventual conflict dintre Ucraina și Federația Rusă pe motive etnice, cultural, politice, economice sau energetice? Ambele părți sunt la fel de dependente de relația pe care și-au construit-o de-a lungul existenței lor.

Ambițiile sud-vestice ale politicii externe ucrainene. Factorul România și Republica Moldova

Scopul oricărui stat este apărarea și promovarea intereselor cetățenilor săi, iar pentru ca acest lucru să devină o realitate contează foarte mult menținerea unor

relații diplomatice bune cu actorii statali vecini și nu numai. Din păcate schimbarea conducerii de la Kiev a avut efecte parțiale, benefice doar pentru frontiera sa răsăriteană. Relația cu România și Republica Moldova a rămas la fel de dificilă, dialogul fiind îngreunat de obiectivele de politică externă, cele securitate și cele economice, care se suprapun de foarte multe ori. Subiecte precum Palanca, Transnistria, Insula Șerpilor sau cele care au la bază raționamente etnice, precum limba și istoria au fost reluate cu o și mai mare îndârjire.

Eroziunea indicatorilor economici și sociali în Ucraina în ultimii ani au condus inevitabil și la pierderea unor poziții cheie pe care îi deținea acest actor în sistemul regional de relații internaționale. Autoritățile de la Kiev încercau să mențină un ritm acceptabil de implementare al Planului de Acțiuni Comune, Uniunea Europeană – Ucraina, care era înaintea Republicii Moldova la anumite capitole, nereușind, însă, să convingă populația activă a țării că integrarea politică, militară și economică în organizații regionale occidentale mai este utilă pentru viitorul incert al Ucrainei – statul care stă la intersecția intereselor geopolitice europene, americane și rusești.

Ezităările multiple de care a dat dovadă clasa politică de la Kiev aflată la guvernare, ratările tot mai dese în ceea ce privește obiectivele de politică externă, alimentate de crize energetice repetate și însoțite de scăderea nivelului indicatorilor macroeconomici din cauza crizei economice globale dar și a imaturității unei clase politice în formare, au condus la schimbarea opiniei generale în ceea ce privește necesitatea asigurării continuității proceselor de implementare a reformelor. Libertatea și democrația nu mai erau valorile spre care aspirau majoritatea cetățenilor ucraineni, stabilitatea politică și eliminarea posibilității apariției unui nou conflict energetic cu Moscova obținuseră după patru ani de guvernare portocalie prioritate. Evident, schimbarea de paradigmă și de vector nu putea să nu fie dureroasă, dar s-a impus ca necesitate firească pentru un stat care jongla în detrimentul propriilor interese naționale.

Una dintre temele de politică externă pe care a reluat-o recent președintele ucrainean a fost cea a teritoriilor pe care le-a cedat mai mult sau mai puțin printr-un act de voință politică liber exprimat sau impus de un for internațional. Aici se face referire la o porțiune de 2 km cedată Republicii Moldova la Giurgiulești în schimbul a 7 km de lângă localitatea Palanca, dar și la Insula Șerpilor, pe care o pierduse după un lung și dificil proces internațional. Dacă în cazul Republicii Moldova trocul a fost consimțit prin semnarea Tratatului dintre Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat pe 18 august 1999²⁵, atunci Bucureștiul s-a impus printr-o decizie a tribunalului de la Haga din 03 februarie 2009.

Coincidență sau nu, aceste subiecte a fost reluate în preajma alegerilor prezidențiale și locale din Ucraină

24 MAE al Ucrainei anunță lipsa „războiului gazelor” cu Federația Rusă, 06 februarie 2010 - <http://www.rian.ru/economy/20100206/207967293.html>

25 Rusia în spațiul ex-sovietic: totalurile anului 2010, 15 decembrie 2010 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1356421.html>

25 Tratat între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat din 18.08.1999, Ratificat prin Legea nr.348-XV din 12.07.2001 - http://www.undp.md/border/Tratat_RM-Ucaina_frontiera_de_stat.html

na, care au avut loc în anul 2010, ceea ce ne poate induce ideea că actuala conducere de la Kiev încearcă să își lărgescă rândul alegătorilor în baza unui electorat încă fidel Blocului Iuliei Timoșenko. În timpul fostei guvernări, Iulia Timoșenko făcuse uzanță de aceste două subiecte, promițându-le cetățenilor ucraineni că va readuce Insula Șerpilor în componența Ucrainei. Subiectul era servit alegătorilor într-o așa manieră prin care să lăsa să se înțeleagă că acțiunile vecinilor pun în pericol însăși integritatea teritorială și suveranitatea Ucrainei. Retorica era utilă pentru noua clasă politică, însă ea nu era argumentată din punct de vedere al realităților cu care se confruntau Chișinăul și Bucureștiul. Și cu toate acestea, principalele amenințări la adresa securității Kievului veneau pe filiera sud-vestică, asta după ce în urmă cu doi ani pericolul pentru aceeași componentă îl reprezenta conflictul ruso-georgian din luna august 2008. Ucraina și-a dorit reluarea unor subiecte mai vechi de politică externă, dar îi lipsea sprijinul extern de care avea nevoie pentru a-și susține un punct de vedere prea puțin argumentat. Orice venea din această direcție era etichetat drept agresiune. Momentul era propice: criza politică de la Chișinău permitea formularea unor pretenții politice.

Cazul Palanca a fost și argument și pretext în același timp: argument pentru că Republica Moldova nu-și onorase obligațiile asumate prin textul unui tratat internațional, iar pretext pentru că teritoriul care trebuia să treacă sub jurisdicție administrativă ucraineană era moneda de schimb care îi oferise Chișinăului să aibă acces la Marea Neagră prin portul de la Giurgiulești, a cărui dezvoltare, sunt de părere politicianii ucraineni, a adus prejudicii economice portului din orașul Reni.

Dacă la Chișinău problema localității Palanca²⁶ era pusă în termeni “*cine se face vinovat de cedarea unei părți din teritoriul statului: actuala guvernare pro-europeană sau vechea conducere comunistă*”, atunci la Kiev ea era tratată doar sub forma legii talionului împotriva unei politici “agresive”, adoptată și promovată abil de către București și al cărui scop final era acela de a-și alipi teritoriile din Bucovina și Bugeac, care au fost parte a României. Apropierea exagerată a conducerilor celor două state vecine, susținută și de către anumiți lideri europeni și non-europeni ofereau lui Victor Ianukovici, în luna decembrie 2010, argumentele necesare de care acesta avea nevoie pentru a cere Ministerului Afacerilor Externe al Ucrainei elaborarea unei strategii, care să cuprindă prioritățile și instrumentele necesare asigurării securității frontierelor sud-vestice: “*Dacă vom lua legea „Despre fundamentele securității naționale ale Ucrainei” și vom citi articolul 7, în care sunt determinate exact conceptele de amenințări la adresa securității, atunci vom vedea că în politica externă una dintre amenințări sunt pretențiile teritoriale*”²⁷.

Sergei Grinevețkii, fost guvernator al regiunii Odessa susține că în discursurile politicianilor de la București pretențiile teritoriale sunt incluse pe ordinea de zi, iar o asemenea atitudine necesită luarea de măsuri urgente pentru a proteja integritatea teritorială a Ucrainei. Tot aici trebuie să menționăm că recente declarații ale lui Traian Băsescu au alimentat și mai mult temerile liderilor de la Kiev că România nu ar promova altceva decât unificarea celor două state în relația sa cu Republica Moldova, afirmație infirmată de către ambasadorul României la Kiev, Cornel Ionescu.²⁸ Acesta a precizat că discursul președintelui român a fost tradus greșit de către agențiile de presă ucrainene.

Pentru a-și restabili influența în regiune, Ucraina a decis să se implice mai mult și în rezolvarea conflictului transnistrean.²⁹ Astfel, pe 17 mai 2010, a fost semnată Declarația comună ruso-ucraineană cu privire la rezolvarea conflictului transnistrean. Tot atunci se presupunea că același Kiev, care anterior susținea ideea blocadei economice a regiunii separatist nistrene, va renunța la acestea, oferind posibilitatea Tiraspolului de a-și promova exporturile. Era o acțiune menită să intimideze autoritățile proeuropene din Republica Moldova. Conducerea de la Chișinău reacționase prompt împotriva acestor acțiuni bilaterale. Kievul și Moscova luau decizii cu impact asupra intergrității teritoriale ale Moldovei, fără a o consulta. Se miza pe faptul că guvernul de la Chișinău nu cunoștea toate subtilitățile procesului de negociere, ceea ce nu putea constitui un dezavantaj prea mare, atunci când ai susținerea, cel puțin declarativă a Uniunii Europene, prin vocea Germaniei, care negocia cu Federația Rusă semnarea memorandumului de la Meseberg.³⁰

Kievul a preluat în politica externă metodele și instrumentele de acțiune împotriva cărora pleda, iar Victor Ianukovici uitase că tocmai promisiunile de a oferi mai multe libertăți și drepturi minorităților lansate în campania electorală, au contribuit în mare măsură la obținerea victoriei. Strategia cu privire la prioritățile de acțiune în relația cu Republica Moldova și România se vor îndrepta și împotriva susținătorilor săi, care nu sunt de origine etnică ucraineană și asta deoarece principiile de politică externă vor fi aplicate selectiv. Politica regională se transformă, iar Ucraina este decisă să ia parte la acest proces, chiar dacă acest lucru presupune asumarea unor obligații externe pentru care nu este suficient de bine pregătită.

Ucraina recunoaște că România este unul dintre principalii săi parteneri, iar pentru ca dialogul pe filiera sud-vestică să devină unul constructiv este necesar a elimina subiectele sensibile, fără a aduce prejudicii

26 Decizie nr. 5 din 24.09.2002 privind sistarea procesului pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Tratatului între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat și a Protocolului adițional la Tratat, semnat la Kiev la 18 august 1999, publicat pe 10 octombrie 2002 în Monitorul Oficial Nr. 137 - <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286368>

27 Ucraina și Moldova nu sunt pregătite pentru democrații parlamentare, interviu cu deputatul Serghei Grinevețkii, 26 noiembrie 2010 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1350776.html>

28 Mijloacele de informare ucrainene au interpretat greșit cuvintele lui Băsescu despre unificarea Basarabiei cu România, interviu cu ambasadorul României la Kiev, Cornel Ionescu, 21 ianuarie 2011 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1366587.html>

29 Medvedev și Ianukovici doresc rezolvarea problemei transnistrene pe cale pașnică, 17 mai 2010 - <http://rian.ru/politics/20100517/235431989.html>

30 Memorandum (Meeting of Chancellor Angela Merkel and president Dmitri Medvedev), Meseberg, 4 - 5 iunie 2010, - http://www.bundesregierung.de/nsc-true/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-06-05-meseberg-memorandum.property=publicationFile.pdf/2010-06-05-meseberg-memorandum

posibilității de susținere fermă a atingerii intereselor naționale, dar și obiectivelor de politică externă. Kievul încearcă să se impună prin mijloacele pe care le are la dispoziție. Maturitatea alegerilor sale se va observa în calitatea raporturilor diplomatice pe care le va stabili cu Bucureștiul.

Strategia de politică externă a Ucrainei este în construcție și în proces de adaptare la noile realități ale politicii mondiale și regionale. Noile provocări internaționale impun autoritățile de la Kiev să acorde o atenție sporită organizării instituționale, dar și bazei conceptual, care reglementează domeniul dat. Este puțin probabil ca în interiorul acestui stat est-european să se renunțe prea curând la disputele interne dintre noua conducere și opoziție și cu toate acestea de transformarea relației dintre cele două componente esențiale care formează pluralismul democratic depinde cel mai mult rolul pe care Ucraina îl va juca în cadrul sistemului internațional. Obiectivele și prioritățile sunt importante nu doar pentru a fi notate în documentele oficiale, dar mai ales pentru a fi implementate, astfel încât interesele naționale ale cetățenilor unui stat să fie protejate de cei cărora le-a fost încredințată voința politică. Politică externă este acel domeniu care îți oferă mobilitate de acțiune în mediul internațional, dar doar prin impunerea unor condiții principiale, și anume să fie construită într-o manieră responsabilă și adaptată la cerințele și circumstanțele realității cotidiene internaționale.

Bibliografie:

1. *Cum să înțelegem politica externă a Ucrainei*, Steven Pifer, Senior Fellow, Foreign Policy, Center on the United States and Europe, 13 aprilie 2010 - http://www.brookings.edu/opinions/2010/0413_ukraine_pifer.aspx
2. *Curtea Constituțională a Ucrainei: Prelungirea termenului de staționare a flotei Federației Ruse la Marea Neagră nu contravine legislației*, 22 aprilie 2010 - <http://www.rg.ru/2010/04/22/flot-ks-anons.html>
3. *Decizie nr. 5 din 24.09.2002 privind sistarea procesului pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Tratatului între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat și a Protocolului adițional la Tratat*, semnate la Kiev la 18 august 1999, publicat pe 10 octombrie 2002 în Monitorul Oficial Nr. 137 - <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286368>
4. *Ianucovici: Integrarea în NATO este ireală astăzi, dar Ucraina nu poate exista fără Alianță*, declarație Victor Ianucovici, 27 mai 2010 - http://www.polit.ru/news/2010/05/27/yanunato_print.html
5. *Ianucovici nu l-a convins pe Fule că în Ucraina opoziția nu este intimidată*, 11 ianuarie 2011 - <http://www.unian.net/rus/news/news-415554.html>
6. *Instanța de judecată kieveană îl obligă pe Iușcenko să organizeze referendum pentru integrarea în NATO și Spațiul Economic Unic*, 09 iulie 2009 - <http://www.polit.ru/news/2009/07/09/referyusch.html>
7. *În toate cele patru direcții, 01 iunie 2010. Victor Ianucovici a prezentat noua concepție de politică externă a Ucrainei*, 01 iunie 2010 - <http://www.vz.ru/politics/2010/6/1/407174.print.html>
8. *Kievul vrea să adere la UE, dar nu vrea să aleagă între Europa și Rusia*, conferință de presă cu Victor Ianucovici, Institutul Francez pentru Relații Internaționale, 09 octombrie 2010 - <http://www.moldpres.md/News.aspx?NewsCod=8757&NewsDate=09.10.2010>
9. *Legea „Despre principiile de politică internă și externă”*, Consiliul Suprem al Ucrainei (BD), 2010, N 40, st.527, preambul, din 01 iunie 2010 - <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>
10. *MAE al Ucrainei anunță lipsa „războiului gazelor” cu Federația Rusă*, 06 februarie 2010 - <http://www.rian.ru/economy/20100206/207967293.html>
11. *Medvedev și Ianucovici doresc rezolvarea problemei transnistrene pe cale pașnică*, 17 mai 2010 - <http://rian.ru/politics/20100517/235431989.html>
12. *Membrii BIT cer dezmințirea declarației lui Grișcenco cu referință la NATO*, 27 mai 2010 - <http://www.unian.net/rus/news/news-378808.html>
13. *Memorandum (Meeting of Chancellor Angela Merkel and president Dmitri Medvedev)*, Meseberg, 4 - 5 iunie 2010, - http://www.bundesregierung.de/nsc_true/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-06-05-meseberg-memorandum.property=publicationFile.pdf/2010-06-05-meseberg-memorandum
14. *Mijloacele de informare ucrainene au interpretat greșit cuvintele lui Bănescu despre unificarea Basarabiei cu România*, interviu cu ambasadorul României la Kiev, Cornel Ionescu, 21 ianuarie 2011 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1366587.html>
15. *Nu există o dragoste prea mare în relația cu Rusia, iar vorbele dulci sunt prea puține*, interviu acordat de Victor Ianucovici, 09 octombrie 2010 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1334184.html>
16. *Politica externă va fi discutată în comisii*, 24 septembrie 2010 - <http://eizvestia.com/state/full/vneshnyuyu-politiku-obsudyat-v-komitetah>
17. *Privire post-sovietică în trecut*, interviu acordat de către Igor Zadorin, conducătorul grupului de cercetare “Circon” din Federația Rusă pentru revista Expert, 16 octombrie 2009 - <http://smi2.ru/Peterburgpress/c224760/newspreview2/?ad=13015&bl=4321&ct=newspreview2>
18. *Problemele și perspectivele de realizare a politicii externe a Ucrainei*, Serghei Artamonov, 25 martie 2010 - http://dipcorpus-info.at.ua/news/problemy_i_perspektivy_realizacii_vneshnej_politiki_ukrainy/2010-03-25-60
19. *Rusia în spațiul ex-sovietic: totalurile anului 2010*, 15 decembrie 2010 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1356421.html>
20. *Sarkozy a încurajat Ucraina să aibă relații bune cu Rusia*, 08 octombrie 2010 - <http://www.moldpres.md/News.aspx?NewsCod=8717&NewsDate=08.10.2010>
21. *Totalurile anului*, interviu acordat de Serghei Lavrov agenției ruse de știri Interfax, 20 decembrie 2010 - http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/95AA87D5FD12B1FAC32578060044F772
22. *Tratat între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat din 18.08.1999*, Ratificat prin Legea nr.348-XV din 12.07.2001 - http://www.undp.md/border/Tratat_RM-Ucaina_frontiera_de_stat.htm

23. *Tratatul de Securitate Europeană*, textul proiectului apărut la inițiativa președintelui rus Dmitrii Medvedev, 29 noiembrie 2009 - <http://www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/968BFE5F5D506083C325767E003CEEAE>
24. *Ucraina a aderat la Comunitatea Energetică Europeană*, 24 septembrie 2010 - <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2010/09/24/718062.html>
25. *Ucraina: în căutarea unui echilibru?* Steven Pifer, Senior Fellow, Foreign Policy, Center on the United States and Europe, 04 octombrie 2010 - http://www.brookings.edu/opinions/2010/1004_ukraine_pifer.aspx
26. *Ucraina și Moldova nu sunt pregătite pentru democrații parlamentare*, interviu cu deputatul Serghei Grinevețkii, 26 noiembrie 2010 - <http://www.regnum.ru/news/polit/1350776.html>
27. *Ucraina s-ar zăgândit să se integreze în NATO*, 27 mai 2010 - <http://www.newsru.com/world/27may2010/nato.html>
28. *Victor Ianușovici: Obiectivul Ucrainei rămâne Europa*, 06 octombrie 2010 - <http://www.lefigaro.fr/international/2010/10/06/01003-20101006ARTFIG00729-ianoukovitch-l-objectif-de-l-ukraine-res-te-l-europe.php>

Despre Autor

Angela GRAMADA – doctoranda în Științe Politice, specializarea Relații Internaționale, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București. A urmat studiile postuniversitare la SNSPA, specializarea Relații Internaționale și Integrare Europeană (2005-2007) și este licențiată în Relații Economice Internaționale, Institutul Relații Internaționale “Perspectiva”, Chișinău (2004). Este coordonator al Programului de Politică Externă, Centrul de Studii Est-Europene și Asiatice, București. Interesele de cercetare prioritare sunt orientate spre studiul evoluției raporturilor dintre Federația Rusă, Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană în spațiul ex-sovietic, proceselor de democratizare în Republica Moldova, Ucraina, Politicii Europene de Vecinătate și redefinirii geopolitice a spațiului ex-sovietic.

© Copyright CSEEA 2011
 Adresa: str. Povernei 6, sector 1, Bucuresti, Romania 010643
 Telefon: +40 21 318 08 97 (98)
 E-mail: contact@cseea.ro
 Pagina web: www.cseea.ro